

Összefoglaló a 2023. évi Szakkönyvtári seregszemléről

Idén nyolcadik alkalommal ült össze a könyvtári szakma, hogy megismerje és megvitassa az aktuális problémákat, képet kapjon a szakkönyvtárak helyzetéről, és felfedezze a legújabb tudományos eredményeket az informatika és rokonterületei univerzumából. A nagyközönség számára a kutatástámogatás eddigi tapasztalatai is megvitatásra érdemesek voltak, segítve ezzel a tudományos tevékenység fejlődését. Külön érdekessége az idei seregszemlének, hogy a szakkönyvtárak bemutatásakor kiemelt szerepet kaptak a gyűjtemények, azon belül az unikálisnak tartott dokumentumok. Fontos még hozzátenni, hogy a könyvtárügy támogatja a hazai innovációkat, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ és az Országos Széchényi Könyvtár szolgáltatásai mellett egy egészen újszerű nyíregyházi projekt kezdeti lépéseibe is betekintést nyerhettünk. A konferenciára a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Társadalomtudományi Szekciójának közös szervezésében került sor 2023. március 30-án. (1. ábra) A levezető elnöki feladatot Horváth Balázs (KSH Könyvtár megbízott fősztályvezető) és Villám Judit (a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Társadalomtudományi Szekciójának elnöke) látta el.

1. Mesterséges intelligencia, digitális világ

1.1 A felsőoktatás-pedagógia és a ChatGPT – dr. Ollé János (intézetigazgató, Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar Digitális Módszertani Intézet)

Dr. Ollé János *A felsőoktatás-pedagógia és a ChatGPT* című előadásában górcső alá vette, hogy a felsőoktatásban az oktatók és tanulók hogyan használhatják fel innovatív módon a mesterséges intelligen-

ciát, jelen esetben a ChatGPT-t. A ChatGPT az amerikai mesterséges intelligencia kutatólaboratórium, az OpenAI által kifejlesztett nyelvi modell, amelynek célja, hogy a modell elsajátítsa az emberrel történő kommunikációt és segítséget nyújtson különböző témakörökben. Ezt a chatbotot használva felmerülnek negatív és pozitív aspektusok: az előbbi lehet az elkényelmesedés, az elbizonytalanodás vagy a plágium új formájának megjelenése, utóbbi lehet az

1. ábra Kálmán Rita (főigazgató, KSH Könyvtár) köszöntője; Fotó: Kiss Violetta

időgazdálkodás, az oktatásmódszertani segédeszközként való felhasználás vagy az állandó elérhetőség. A nemrég megjelent új technológiai innovációk a felsőoktatás-pedagógiát kihívások elé állítják, ilyen például az oktatásmódszertani kultúra továbbfejlesztése, a személyre szabott tanulás lehetősége, a lemorzsolódás csökkentése vagy a tudományterületek szakmódszertanának fejlesztése. A ChatGPT megjelenésére és elterjedésére a hazai felsőoktatás különféle módon reagált: az egyik ilyen reakció a figyelmen kívül hagyás, a másik a szabályozás, ami alapvetően tiltást jelent, a harmadik a céltalan, passzív befogadás. A komoly felsőoktatási intézmények a mesterséges intelligencia aktív felhasználását támogatják: a hallgatókat a tartalomgenerálásra buzdítják, illetve interaktív oktatási segédeszközként használják, vagy pedig proaktív kísérletezést hajtanak végre vele. Összefoglalva elmondható, hogy a közeljövőben a felsőoktatásban a mesterséges intelligencia használatával ezen oktatási intézmények közti különbségek nőni fognak, attól függően, hogy az egyes intézmények hogyan és milyen mértékben használják ki a modern digitális technológia adta lehetőségeket.

1.2 Könyvtárak a digitális világban – dr. Csík Tibor (egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézet)

Dr. Csík Tibor *Könyvtárak a digitális világban* című előadásában egy átfogó ismertetést nyújtott a digitális technológia jelenlétének történetéről a könyvtári intézményekben. Manapság elterjedté váltak a digitális vagy virtuális könyvtárak, amelyek állhatnak indexelő kiadványokból és a könyvtárak gyűjteményének digitalizált példányaiból, emellett előtérbe került a digitális megőrzés is, amelynek feltétele a jó technológia és a tudatos szervezés. Míg a 20. századi könyvtár elsődleges feladata a számítógép-használat elsajátításának segítése volt, addig a 21. században a média- és információs műveltség megszerzésének elősegítése, a tájékoztatás és a digitális kompetenciák fejlesztése lett kulcsfontosságú feladat. Összegzésként megállapítható, hogy a jövőben a könyvtárak funkciójukat tekintve közvetítő vagy szociális feladatot ellátó intézményként működhetnek.

2. A szakkönyvtárak kutatástámogató szerepe

2.1 Gyökerek és lombok. Az agrárium országos szakkönyvtára – dr. Tóth-Barbalics Veronika (főosztályvezető, Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár)

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár működési kereteit kettős felépítés jellemzi: országos szakkönyvtári és múzeumi könyvtári szerepet tölt be. 2015-ben vonták össze a két intézményt, amely jelenleg két telephelyen működik, és az állománya hozzávetőlegesen ötszázezer könyvtári egységből áll.

A szakkönyvtári részt az 1950-es években hozták létre, és a régebben (1896-ban) megalapított múzeumi könyvtár állományának egy részéből alakult meg a gyűjteménye. Később a két intézmény újra egyesült, innen a címben szereplő ágas-bogaslombos metafora. Az ötvenes évek után dokumentációs és szakfordítói feladatokat is ellátott a szakkönyvtár. Külön érdekesség, hogy az 1960-as és 1990-es évek között vállalati formában működött az intézmény. A fent említett összevonással új kutatási területekkel bővült a könyvtár gyűjtőköre: a vízüggyel, az agrártörténettel és az agrármuzeológiával. A megszűnt intézetek könyvtári állományának átemelésével jelentősen gyarapodott az elmúlt években a törzsgyűjtemény, így vált az állomány részévé például a Malomipari Múzeum Könyvtára. A Cukoripari Kutatóintézet Könyvtárából mintegy ötszáz kutatási jelentés került át, ezeket a jövőben digitalizálni lehetne egy szélesebb közönség számára. Különgyűjtemények is színesítik az összképet, ilyen például a FAO (Food and Agriculture Organization) letéti könyvtár, a környezetvédelem, a természetvédelem, a humánökológia, a környezeti nevelés témakörébe tartozó válogatott kiadványokat tartalmazó Zöldolvasó, valamint a múzeumi könyvtár részét képező Agrártörténeti Különgyűjtemény. Létrehoztak még ún. „műemlékkönyvtárakat” is – ezek közé tartozik a Georgikon Majortöréneti Kiállítóhely –, amelyek az eredeti helyükön megmaradva rekonstruált állományú muzeális értékű dokumentumokból, értékesebb könyvekből épülnek fel.

A kutatástámogatás területén fontos a szakbibliográfia építése (a Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia, melyet 1960-tól napjainkig építenek), az adatbázisok, az e-könyvek (ProQuesttől agrár-

tudományi szakirodalom beszerzése), a témafigyelés, a szakfordítás. A Magyar Tudós Társulat sorozatban jeles szakemberek életrajzeit teszik közzé, valamint a magyar agrárkönyvtárak adatait a könyvtár honlapján osztják meg. A közelmúlt eredményei az egységes katalógus (Qulto) fejlesztése, az e-könyvek távoli elérésének biztosítása és a Média OPAC – digitális könyvtár szolgáltatása.

2.2 A kutatástámogatás lehetőségei és eszközei az Országgyűlési Könyvtárban – Dr. Urai-Tóth Éva (könyvtárvezető-helyettes, Országgyűlési Könyvtár)

Az Országgyűlési Könyvtár 1868-ban alakult, a törvényhozás könyvtáraként. 1952-ben, majd 1958-ban országos jogi szakkönyvtárrá minősítették. Ezen felül kutatóintézeti könyvtár, de felsőoktatási könyvtári feladatokat is ellát. Látogatóinak 70%-a egyetemi hallgató.

A kutatástámogatás elsősorban szakirodalmi feldolgozások, a weblap tartalmi, katalógusrendszerük kiterjedt szolgáltatása és a közvetlen szak-tájékoztatók által valósul meg. A szakirodalmi feldolgozást hazai jogi tanulmánykötetek és folyóiratok teljes körű (72 címes) feldolgozása, valamint a külföldi jogi szakirodalom, a jogi évkönyvek és folyóiratok válogatott feldolgozása teszi ki. A külföldi jogi anyag esetében azok vonatkozásának megléte a mérvadó. Kuriózumként említhetjük az Országgyűlési Könyvtár feldolgozó munkájához tartozó, egyedi vállalkozást is, az úgynevezett „Soltész-bibliográfiát”, amelyet a mű létrehozójáról, az Országgyűlés volt titkáráról, *dr. Soltész Istvánról* nevezett el a szakmai közbeszéd. A Soltész-bibliográfia a magyar állam, az állami szervek (különösen az Országgyűlés), az egyes politikai rendszerek és választások szakirodalmát dolgozza fel. Az Országgyűlési Könyvtár weblapján – amelyet tíz szakreferens szerkeszt – adott a lehetőség a beiratkozásra. A honlapon külön link vezet el a látogatókat a keresett tartalmakhoz.

Az Országgyűlési Könyvtár gyűjteménye magában foglalja egyes nemzetközi szervezetek letéti gyűjteményeit, így az ENSZ vagy az Európai Unió kiadványait, de emellett a Magyar Parlamenti Gyűjtemény, a Külföldi Parlamenti Gyűjtemény és a Muzeális Gyűjtemény is figyelemre méltó. A Magyar Parlamenti Gyűjtemény tárgymutatója

a művek megjelenésének időrendjében teszi közzé az Országgyűlés munkájával kapcsolatos dokumentumokat, ezeket internethozzáféréssel bárki megtekintheti.

Az Országgyűlési Könyvtár digitalizált gyűjteménye saját platformjukon került elhelyezésre, amely jelenleg mintegy 5 millió oldalnyi anyagot jelent. Az Országgyűlési dokumentumok és a Jogtudósok művei is a digitalizált gyűjtemény egy-egy részét képezik. Itt kaptak helyet az egyes jogtudósok szerzői életrajzai is, akiknek művei szabadon hozzáférhetők a könyvtár honlapján. Az intézmény ezen felül rendelkezik előfizetett – és a beiratkozott olvasóknak teljes szöveggel elérhető – online tartalmakkal is.

Abban az esetben, ha a könyvtár nem rendelkezik egy adott művel, úgy azt a Rapid ILL szolgáltatással a beiratkozott olvasók online is megigényelhetik, még a tengerentúli partnerektől is. A könyvtári katalógusba bejelentkezett olvasók korábbi kereséseiket elmenthetik, majd visszakereshetik. Az Országgyűlési Könyvtár Szakreferensi Osztálya az egyes tudományterületeken külön-külön felelősöket alkalmaz.

2.3 Publikációk nyomában – Kutatástámogatás a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárában – Szluka Péter (igazgató, Semmelweis Egyetem Központi Könyvtár)

A Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára öt egyetemi kar mintegy 14 000 hallgatója közül fogad olvasókat és kutatókat egyaránt. A rendkívül gyorsan fejlődő orvostudomány folyamatosan közli a tudományterület felfedezéseit és eredményeit, ezért is fontos a kutatók publikációs listáinak napra készen tartása.

A Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárának kutatástámogatása ennek a frekvenciát tudományterületnek megfelelően nagyobb komplexitást mutat. A könyvtár sokrétű feladatkörén belül fontos a már elkészült publikációk nyilvántartása, s azok idézettségének mérése. Ez utóbbi a Magyar Tudományos Művek Tárába (MTMT) adatok feltöltésében és ellenőrzésében, valamint a nemzetközi adatbázisok vizsgálatában valósul meg. Ezen felül az intézmény adatszolgáltatást is végez, és vizsgálja a felsőoktatási rangsorok hatását is.

A Semmelweis Egyetem információs infrastruktúrájának zömét elektronikus adatbázisok teszik ki. Ez az állomány jelenleg 35 adatbázist, 8360 előfizetett folyóiratot, továbbá 5320 szabadon hozzáférhető folyóiratot, 4600 előfizetett e-könyvet és 2238 nyílt hozzáférésű e-könyvet foglal magában. Ehhez társul az EISZ-konzorcium által biztosított 21 adatbázis és öt folyóirat, illetve folyóiratcsomag.

A könyvtár kutatástámogatásának további szolgáltatása a hasznosulás vizsgálata, amelyet a Semmelweis Egyetem adataiból állítanak elő. Az egyes dokumentumok használati statisztikáját, az Open Access cikkek és az egyes szakterületek arányát, valamint a szerzők idézettségét is vizsgálják. A feladatok között jelentős részt képvisel a rendszeres adatbázishasználati tréning, amely megkönnyíti az egyetemi hallgatók önálló kutatómunkáját. Ugyanakkor tartanak könyvtárbemutató előadásokat is, egy-egy kurzus részeként.

A publikálás támogatásának egyik kulcsfontosságú eleme a releváns folyóirat kiválasztásában való segítségnyújtás, amelynek célja a majdani publikáció megfelelő idézettségi számának elérése. A tudományos diákköri munkát végzőknek segítenek, hogy publikációjukban szerepeljenek azok a tárgyszavak, amelyek az elkészült írások intenzívebb látogatottságát is biztosítani tudják. A közreadott műveket a Semmelweis Publikációs Adatbázisba is integrálják, repozitóriumot is fejlesztenek. A Web of Science, a Scopus, és a Medline közlésében megjelent műveket központilag töltik fel az MTMT-be; a hiányzó tételeket azonosítják, tanulmányozzák az idézettség teljességét, és természetesen korrigálják az esetleges hibákat. A könyvtáros kollégák besorolás alá veszik az egyes publikációkat, és összeállítják a fiatal szerzők rangsorát, valamint az egyetemi top közleményeket vizsgálva idézettségi listát is készítenek.

2.4 Tovább lépés a meglévő erőforrásokra építve – Péterfi Rita (főigazgató, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum)

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) több fenntartóváltást élt meg az elmúlt évek során, jelenleg is egy újabb intézményi átszervezést készítenek elő.

Péterfi Rita, az OPKM főigazgatójának előadása két fő részre tagolódott: az első részben a Covid19-járvány okozta oktatásban érzékelhető hátrányokra, különbségekre, negatív hatásokra hívta fel a figyelmet, majd az előadás második felében az OPKM szerepéről, valamint arról esett szó, hogy a látogatók milyen referenz kérdésekkel keresik fel leginkább intézményüket.

A járvány ideje alatt vizsgálták az oktatás helyzetét, ezen belül a tanulók lemaradásait, az eredmények a TÁRKI tanulmánykötetében, a *Társadalmi riport, 2022-ben* kiadásában kerültek publikálásra. Egy hazai 2020-as vizsgálat alapján a diákok 20%-át nem sikerült elérni, (előnytelenebb lakhely, illetve a társadalmi helyzetük miatt nem voltak elérhetőek), a hátrányos helyzetű tanulók esetében ez a számadat 33%-ot tett ki, amely a technikai háttér és a szülői támogatás hiányának volt betudható. A vizsgálat rámutatott, hogy minél nagyobb volt a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya egy adott térségben, annál nagyobb arányban maradtak el a tanórák. A járvány későbbi szakaszában pozitív változás volt megfigyelhető, az órákat 40%-ban megtartották. A digitális kompetencia terén romló tendencia mutatkozott, azonban a felmérés során kihívást jelentett, hogy megkülönböztessék a véleményeket a tényektől, ellenőrizték a források hitelességét és az információk objektivitását.

A Covid19 hosszabb távú hatásaival, oktatási veszteségeivel is fontos számolni: az oktatásban történt 7–9 hónapos kihagyásnál 1–3 év lemaradás realizálódik, tehát a járvány idején harmadik osztályba járó gyerekek a tizedik osztályba lépve sajnos már másfél év hátránnyal számolhatnak. A járvány pszichés hatása is jelentős, Magyarországon a 11 évesek között a nemzetközi átlaghoz képest is nőtt az alkoholfogyasztás és a dohányzás.

Egy angliai kutatás szerint a jobb családi háttérrel rendelkező diákok naponta 75 perccel tanultak többet. Minél tovább tart a távoktatás, annál nagyobb lesz a hátrány a megszerzett tudásban, azoknál a diákoknál is keletkezik lemaradás, ahol a feltételek adottak, ezért a szülőknek több energiát kell befektetni a gyermekek felzárkóztatásába.

Az 1930-as években született gyerekeknél látunk már hasonló helyzetre példát: a második világháború miatt egyötödével kevesebb időt töl-

töttek iskolában, az adott generációhoz tartozó gyermekeknél ennek hatása még a 1980-as években is érezhető volt.

3. Muzeális könyvek, folyóiratok a szakkönyvtárakban

3.1 150 éve a könyvtár része Ghyczy Ignác gyűjteménye – Villám Judit (osztályvezető, Országgyűlési Könyvtár)

Az Országgyűlési Könyvtár hagyatéki gyűjteményei közül az első – és egyben a legjelentősebb – Ghyczy Ignác országgyűlési képviselő könyvgyűjteménye, melyet az örökösök adományoztak a magyar parlament könyvtárának. Ghyczy Ignác 1865-től haláláig volt országgyűlési képviselő, és gyermekkorától fogva gyűjtötte, nagy becsben tartotta a könyveket: a legkorábbi bejegyzése az egyik kötetben tizenhárom éves korából származik. Halála után a fiai mintegy húszezer kötetre becsülték a gyűjteményét, a tételes számbavétel után a korabeli könyvtárosok 14 500 kötetet vettek lajstromba, melyek 92 ládában érkeztek meg az Országházba. A gyűjtemény német, latin, olasz, magyar és francia nyelvű műveket tartalmaz, a 18–19. századi családi nemesi könyvtár igen széleskörű érdeklődésről és műveltségről árulkodik. Politikai, jogtudományi, államtudományi, gazdasági, földrajzi, teológiai,

hadtudományi, irodalomtudományi, szépirodalmi és mezőgazdasági tematikájú köteteket, valamint periodikákat és muzeális értékű ritkaságokat is találhatunk a könyvek között.

Az 1878-as adományozás után határozat született arról, hogy egyben tartják a gyűjteményt, de tizenhárom évvel később a tulajdonjog fenntartásával, pontos jegyzék kíséretében kiadták a mezőgazdasági tematikájú könyveket, valamint a Petőfi-ház megalapításakor is átkerültek dokumentumok a Petőfi Irodalmi Múzeum elődintézményébe. 1928-tól – Nagy Miklós vezetése alatt – az intézmény elkezdte visszaszerezni az ideiglenesen átengedett műveket. A gyűjtemény létrejöttének 150. évfordulója alkalmából a könyvtár digitalizált 150 kötetet, és létrehozott egy emlékdalt, valamint a Ghyczy Ignác Kiállítóteret, ahol a látogatók személyesen is megtekinthetik az értékes gyűjtemény számos különleges darabját.

3.2 Az Iparművészeti Múzeum könyvművészeti gyűjteménye – dr. Prékopa Ágnes (könyvtárvezető, Iparművészeti Múzeum)

Az Iparművészeti Múzeumot 1872-ben alapították, a könyvtára az intézmény igazgatójának, kurátorának és titkárának saját kézikönyvtárából jött létre, és 1878-tól vált nyilvánossá. A Lechner Ödön

2. ábra Villám Judit előadása; Fotó: Kiss Violetta

által tervezett Iparművészeti Múzeum megépülésével a századfordulón nemcsak egy gyönyörű palota, hanem egy rendkívül sokoldalú, korszerű intézmény is létrejött, amely komplex információs központként működött. A korabeli iparművészeti múzeumok elsődleges célja az ízlésnevelés volt, kezdetben a budapesti intézmény is e célnak volt hivatott megfelelni. A kiállított tárgyakat oktatási, szemléltető eszközöknek tekintették, és csak másodsorban műtárgyakként. A múzeum dolgozói, kurátorok és meghívott szakemberek közművelés céljából előadásokat tartottak. Az épületben kapott helyet az iparművészeti iskola is. Egymásba kapcsolódó helyiségekben, mintegy 400 négyzetméteren alakították ki a rajztermet, az olvasótermet és a könyvtárat, a rajzteremben mindig volt egy tanár, aki kérésre korrigálta a rajzokat. A könyvtár ebben az időben főleg idegen nyelvű kötetekből állt, de a bennük szereplő vizuális információk miatt a széles közönség számára is hasznosak és érdekesek voltak. Jól érzékelteti az intézmény népszerűségét néhány statisztikai adat: 1900-ban 1238 olvasójegyet váltottak ki, és összesen 14 314-en látogatták a könyvtárat, a használt művek száma 16 740 volt.

A múzeum számos rangos rendezvénynek adott otthont, ezek közül a könyvgyűjtemény szempontjából kiemelt jelentőségű volt az 1882-es könyvkiállítás, amelynek köszönhető, hogy a könyvek mint műtárgyak is egyre jobban a figyelem középpontjába kerültek.

1917 és 1934 között *Végh Gyula* volt az Iparművészeti Múzeum főigazgatója, aki 1920-ban megalapította a Magyar Bibliophil Társaságot. A múzeum épületében tartották az összejöveteleiket, és Végh munkássága alatt az intézmény számos bibliofil kiállításnak is helyt adott.

A második világháború után strukturális átalakuláson ment át a könyvtár, majd az 1950-es évektől *Koroknay Éva* vezetésével a könyvművészeti gyűjtemény feldolgozása mellett a korszakban jelentős szerzeményezés, valamint restaurálási tevékenység is elindult.

A könyvművészeti gyűjteményben számos különleges értékű kötet kapott helyet, többek között egy ősnymtatvány kézzel rajzolt illusztrációkkal és iniciálékkal, az 1470-es évekből származó Lodovico Gonzana óraskönyve, számos a szecesz-

zió korából származó tipográfiai remekmű, illetve olyan modern alkotások, mint a Weöres Sándor Tér és pont című művéhez *László Bandy* által készített művészkönyv.

3.3 A Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont muzeális gyűjteményei – Dezső Krisztina (osztályvezető, Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont)

A Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközponton belül egy külön osztály szakosodott a történeti gyűjtemények menedzselésére, ez a terület kiemelten meghatározó a könyvtáron belül. A 18. században a pécsi püspök, *Klimo György* saját könyvgyűjteményét nyilvánossá tette, megalapítva ezzel a könyvtárat. Nem csupán teológiai, hanem többek között orvostudományi, jogtudományi vagy természettudományi könyvekkel is rendelkezett. A püspöki líceum könyvtárának megalakulását követően a 19. század folyamán egyesült a két intézmény, majd tovább bővült. A hely szűkössége miatt a későbbiekben külön épületbe költöztették, a könyvtár ma is itt található, ugyanazokban a terekben, gyakorlatilag a háborúk pusztításától megkímélve üzemel az intézmény. A könyvtár történetében meghatározó még a pozsonyi egyetem könyvtára, melyet az első világháború után előbb Budapestre, majd Pécsre költöztettek, és összevonták a püspöki könyvtári gyűjteménnyel. Ekkortól alakították ki a muzeális gyűjteményrészeket, többek között a Mátyás Flórián Könyvtárat, a Klimo Könyvtárat és a Kanonoki Gyűjteményt. 2005-től kezdték megszervezni a Pécsi Egyetem történeti Gyűjteményt, amely a Pécsi Tudományegyetemnek és jogelődintézményeinek tárgyi, dokumentációs és adattári anyagát foglalja magába, tehát nemcsak könyveket vagy képeslapokat, hanem sok egyéb különleges numizmatikai értékeket, fotókat, történeti tárgyak (például orvosi műszerek) összességét is. Mivel ez a gyűjtemény kiemelt történeti jelentőségű, a könyvtár célja a minél szélesebb körű megismertetése a nagyközönséggel, ennek érdekében az online térben is megjelennek. Fontos a virtuális kiállítások szervezése, információk megosztása a közösségi médiaoldalakon és a blogon, tanulmányok készítése a *Per Aspera ad Astra* című saját folyóiratban. Egyetemtopográfiai applikáció fejleszt-

tésében is közreműködtek, ami a hallgatókkal virtuális séta segítségével ismerteti meg az egyetemi épületek elhelyezkedését, történetét.

4. A könyvtárak innovációs szolgáltatása

4.1 Virtuális olvasójegy az Akadémiai Könyvtárban – Haffner Rita (osztályvezető, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ) – Haász Antal (osztályvezető-helyettes, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ)

Haffner Rita a virtuális olvasójegy bevezetéséről készített felmérést, melynek eredményeit bemutatta előadásában. Ezt az innovációt 2023. január 2-án indította el a könyvtár, annak érdekében, hogy megkönnyítse a távhasználatot a könyvtárhasználók részére; a kezdeményezést Haász Antal jelentős informatikai támogatásával sikerült megvalósítani.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) országos szakkönyvtárként, a magyar tudomány és a nemzeti, illetve nemzetközi kulturális örökség őrzőjeként a hagyományos értékeit megtartva, a kor követelményeinek megfelelő informatikai háttérrel egyre szélesebb körben bocsátja rendelkezésre gyűjteményét és szolgáltatásait. A könyvtár az országos kutatástámogatási rendszer egyik meghatározó központja: az MTA KIK hozzáférést biztosít a külföldi elektronikus tudományos tartalmakhoz, technikai támogatást nyújt a hazai nyílt hozzáféréssel megjelenő publikációkhoz, valamint fenntartja és hozzáférhetővé teszi a hazai tudományos kutatást számba vevő nemzeti bibliográfiai adatbázist.

Az intézmény rendkívül gazdag és nagyműltű gyűjteménnyel, mintegy 2,5 millió könyvtári egységgel rendelkezik. Az MTA KIK elsősorban a tudományos kutatást kívánja szolgálni, kutatók, PhD-hallgatók, kutatóintézetek és egyetemek oktatói kölcsönözhetnek a könyvtárból.

2019 szeptemberében az MTA kutatóintézetek átkerültek az Eötvös Loránd Kutatói Hálózatba, majd a pandémia miatt olvasókat veszített a könyvtár, ezért szükségessé vált egy újfajta, kedvező árú kényelmi távhasználati szolgáltatás kialakítása, amely szélesíti az olvasói kört. A virtuális olvasójegy használatát egy kétféle azonosítási rendszer, az eduID bevezetésének segítségével valósították meg. Az ötletet a rendkívüli helyzet szülte alkalmi

megoldások (ingyenes szkennelés, digitális másolatküldés, beiratkozási díj fizetése banki átutalással) is inspirálták.

A szolgáltatást először a honlapon hirdették meg, 2500 forintos bevezető áron, majd a könyvtár Facebook-oldalán is megjelent, és nagyon sok megosztást generált, magánszemélyek mellett országos online hírportálok is megosztották a hírt. Az első napon, 2023. január 4-én 13 fő regisztrált, az első héten 175 fő, januárban összesen 283 fő. Szinte minden korosztályból és szférából voltak érdeklődők, sok volt a vidéki regisztráló. A statisztikai adatok szerint a virtuális olvasójegyet 55 fő egyetemi oktató, kutató, valamint doktori iskola hallgató, 216 fő nem egyetemi, illetve kutatói státuszú felhasználó és 12 fő egyetemi hallgató vette igénybe.

A virtuális olvasójeggyel igénybe vehető szolgáltatások: a könyvtár által előfizetett, távoli elérést is biztosító online adatbázisok, elektronikus másolatok ingyenes szolgáltatása olyan előfizetéses online adatbázisokból, amelyek csak a könyvtár IP-tartományában érhetőek el, elektronikus másolatok készítése és küldése a könyvtár törzsgyűjteményébe tartozó dokumentumokról. A virtuális olvasójegy természetesen nem váltja ki a nyomtatottat, vagyis önmagában nem használható helyben olvasásra, kölcsönzésre, könyvtárközi kölcsönzésre.

4.2 Digitális fejlesztések és fejlesztési irányok az Országos Széchényi Könyvtárban – Rózsa Dávid (főigazgató, Országos Széchényi Könyvtár)

A nemzeti könyvtár küldetése a nemzet kulturális örökségét képező minden fontosabb dokumentum gyűjtése, feldolgozása, megőrzése, szolgáltatása, kutatása és népszerűsítése. 2021-től az analóg és elektronikus tartalmak mellett a webes tartalmak is ebbe a körbe tartoznak. Utóbbiak megőrzése a Digitális Bölcsészeti Központ feladata, amely két éve az Országos Széchényi Könyvtár irányítása alá tartozik. A Könyvtári Intézet egyelőre külön felületen szolgáltatja a könyvtárstatisztikai adatokat és a magyarországi könyvtárak adatait, ezek a későbbiek folyamán egyesülnek majd.

A könyvtár országos hatókörű központi szolgáltatásai mellett a digitális térben is vállalt feladatokat. Az intézmény feladatkörébe került a webarchiválás, az Országos Dokumentumellátási Rendszer

működtetése, valamint a digitális dokumentumok hosszú távú archiválásának feladata. A szolgáltatások közül a Magyar Elektronikus Könyvtár a legismertebb és legnépszerűbb, emellett még sok törvényileg meghatározott szolgáltatás van, mint például a Magyar Országos Közös Katalógus, a Nemzeti Névtér, a HUMANUS adatbázis.

A digitalizálás munkálataiba a nemzeti könyvtár nagyon korán, az 1990-es években becsatlakozott, de a tömegessé válás sokáig késlekedett. A tavalyi évben komoly áttörés történt ezen a területen: míg 2011-ben 300 ezer oldalt digitalizált az intézmény, 2021-ben meghaladta az egymillió oldalt. 2022-ben már 6,5 millió digitalizált dokumentummal rendelkezett, ami nemzetközi mércével is számottevő mennyiség. Jelenleg folytatódik a kéziratgyűjtemények digitalizálása, valamint más könyvtárak anyagainak tömeges digitalizációja is megoldható a rendelkezésre álló kapacitás segítségével.

Az Országos Széchényi Könyvtár előtt még sok feladat áll az elkövetkező években, ezek közül az egyik a Magyar Elektronikus Könyvtár megújítása lesz.

További fejlesztési eredmény, hogy a MOKKA-ODR felhőszolgáltatássá vált, felületének modernizálása szintén nagy feladat, emellett pedig fontos a könyvtárban belső szervereken, gépeken több helyen tárolt digitális anyag összegyűjtése és nyilvánossá tétele. A Magyar Nemzeti Névtér kap-

csán a résztvevők megtudhatták, hogy az ország könyvtárainak tudásvagyona felhasználásával olyan névadatok kerülhetnek majd be az adatbázisba, amelyek a legpontosabbak és bárki által online elérhetővé válnak.

Kiemelt projekt a korvinák digitális formában történő hazahozatala, a cél érdekében eddig 14 ország 44 intézetét keresték fel.

Az előadáson szó esett a KSH Könyvtárban bevezetésre került Libmate elnevezésű újgenerációs könyvtári szoftverről, amely bármilyen könyvtártípus igényeit ki tudja elégíteni. Fő cél, hogy az ország összes könyvtárának bibliográfiai rekordjai elérhetőek legyenek benne. A KULTSTAT adatbázis lekérdező felülete tavaly újult meg, a könyvtári statisztika fejlődésével maga a teljes ágazat is profitálhat.

4.3 Az UninLib innovációs könyvtári projekt – dr. Iszály Ferenc Zalán (adjunktus, Nyíregyházi Egyetem Matematika és Informatika Intézet)

A konferencia záróelőadását dr. Iszály Ferenc Zalán, a Nyíregyházi Egyetem Matematika és Informatika Intézet adjunktusa tartotta az általa kifejlesztett UninLib innovációs könyvtári projektről. A jelenleg szabadalmi oltalom alatt álló fejlesztésük abból a felvetésből indult ki, hogy ha a könyvtárak meg akarnak felelni a 21. század nyújtotta kihívásoknak, akkor nemcsak a tudás átadásában, közvetí-

3. ábra Szakkönyvtári seregszemle 2023; Fotó: Kiss Violetta

tésében, hanem annak generálásában is szerepet kell vállalniuk. Ezt a törekvést támogatná az előadó által kifejlesztett innovációs könyvtári platform, amely a könyvtárak szerepének megújulásáról nyújt víziót, és a hosszú távú fenntarthatóságukat célozza meg. A projekt központi része egy webes információs tudásbázis – a Webes Innovációs Könyvtári Tudásbázis – WIKT rendszernek elnevezett keretrendszer, amely a közösségi médiafelületek felépítéséhez hasonlít: a felhasználó tölti fel a tartalmat, a projekt az ehhez szükséges innovációs platformot biztosítja. A folyamat során regisztrációt követően saját profilt létrehozva bekerülünk a WIKT-rendszer adatbázisába, feltölthetjük a munkáinkat, és igénybe vehetjük a keretrendszer különböző funkcióit. Az innovációs közösségi platform minden segítséget megad ahhoz, hogy egy vállalkozást sikeresen beindítsunk, többek között egy országspecifikus információt nyújtó vállalkozói és jogi kisokoshoz és egy szakmai partnerkereső programhoz is hozzáférést biztosít, melynek segítségével a világ bármely pontjáról kereshetünk ideális partnert startup vállalkozásunk megvalósításához. A Facebookhoz hasonlóan egy hírfolyamból tájékozódhatunk a feltöltött szakmai tartalmakról, különböző startupokról, és kulcsszavas kereséssel szűrhetjük is az információkat.

A projekt fontos szerepet szán a könyvtáraknak a startup vállalkozások támogatásában: többek között coworking terek kialakításával, hely biztosításával startup konferenciák és kurzusok számára, közösségteremtő és értékmegőrző versenyek szervezésével, valamint rendszeres startup kiállítások létrehozásával, amelyeken a látogatók tesztelhetnék, kikölcsönözhetnék, vagy akár meg is vásárolhatnák az innovatív vállalkozások által kifejlesztett termékeket.

A projekt jelenleg kísérleti fázisban van, a Nyíregyházi Móricz Zsigmond Városi és Megyei Könyvtár biztosít a kezdeményezés számára referenciahelyet, de további együttműködő partnereket is szeretnének találni egy franchise rendszer létrehozásához.

Összegezve a nyolcadik Szakkönyvtári seregszemle tapasztalatait, egy rendkívül tartalmas, sokszínű és információgazdag előadássorozaton vettek részt azok, akik úgy döntöttek, hogy személyesen vagy online csatlakoznak a rendezvényhez. A szakkönyvtárak munkájának, a gyűjtemények különleges értékeinek megismerése nemcsak friss tudással gazdagította a közönséget, hanem – remélhetőleg – a hétköznapi munka során is inspirációként szolgál majd.

*Babácsi-Gerencsér Dóra, Kovács László Sándor, Millich Dóra,
Szabó Krisztina, Révhegyi Gabriella, Tóth János Márk*
KSH Könyvtár

Szerkesztette: *Szabó Krisztina*